

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 18 – 2/2011.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/2_11/hamalainen.pdf]

KIRJA-ARVIO

AINEISTOT JA TUTKIJAT LIIKKEESSÄ

LAKOMÄKI, SAMI & LATVALA, PAULIINA & LAURÉN, KIRSI (toim.) 2011: *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1314, Tiede. Helsinki: SKS. 356 sivua.

Niina Hämäläinen

Ajatus siitä, että tutkija tietävänä, kokevana ja tuntevana yksilönä on monin tavoin osa tutkittavia aineistoja, yhdistää artikkelikokoelman *Tekstien rajoilla* kirjoittajia. Teos on tervetullut avaus tekstiaineistojen kysymysten kanssa pohtivien tutkijoiden metodologisiin ongelmiin. Monitieteisen kokoelman kirjoittajat edustavat historian, folkloristiikan, kirjallisuuden- ja sukupuolitutkimuksen sekä digitaalisen kulttuurin tutkijoita. Teos on yksi puheenvuoro kulttuuri- ja yhteiskuntatieteellisten metodologisten oppaiden joukossa keskittyen erityisesti kirjallisuusinstituution ulkopuolisiin tekstiaineistoihin. Teos jakaantuu neljään temaattiseen osioon: ”Vastakarvaan lukemassa”, ”Ruumiillisuus ja tunteet”, ”Julkisen ja yksityisen rajoilla” sekä ”Tekstien kerrostumat”. Teoksen kronologisen ja perinpohjaisen esittelyn sijaan nostan esiin muutamia kiinnostavia teemoja ja ajatuksia, jotka nousivat itselleni lukiessa mieleen.

TUTKIJAN MATKASSA

Kaikkien kolmentoista kirjoittajan tekstejä luonnehtii prosessinomaisuus. Kyseessä on tutkimusprosessi. Lukijan annetaan kulkea mukana tutkimusprosessin eri vaiheissa pysähtyen välillä pohtimaan eettisiä kysymyksiä tai henkilökohtaisia ratkaisuja. Kirjoittajat etsivät ja hakevat metodologisia haasteita ja käytäntöjä runsaan esimerkkiaineiston avulla. Etsiminen konnotoi ajatukseen tutkijasta osana tutkimusprosessia. Tutkijan valinnat, päämäärät ja tunteet tuottavat lopulta tutkimusmatkan tuloksen. Monet kirjoittajista avaavat konkreettisesti ja läheltä koko tutkimusprosessia, sitä miten aineisto ja tutkimuskohde alunperin valikoituivat, miksi tietyt metodologiset kysymykset ovat mukana ja miten ne avaavat aineistoja tai sulkevat tiettyjä näkökulmia ulos. Jyrki Pöy-

sän kokeileva artikkeli kirjan lopussa sulkee ympyrän keskittymällä konkreettisesti ja yksityiskohtaisesti tutkijan matkaan aineiston aikasuhteiden parissa.

Hyvä johdanto erilaisiin tutkimusprosesseihin on sukupuoliututkija Antu Soraisen artikkeli. Siinä Sorainen avaa läheltä oikeudellisia tekstejä *queer*-tutkimuksen lähteenä. Mitä ristiriitoja ja ennakkoluuloja (myös tutkijan) liittyy periaatteessa objektiivisesti käsitettyyn oikeudelliseen aineistoon, kun tutkijan tutkimuskohde on historiallisesti ollut kielletty, torjuttu ja paheksuttu? Muut vastakarvaiset luennat käsittelevät yhden marginaalisen ryhmän – intiaanien – historiaa, äitiyteen liittyviä mielikuvia miesvaltaisessa korsuperinteessä sekä poliittisten vankien muistitietoa ja sen hyödyntämistä historiantutkimuksessa. Vastaan lukeminen ei liity vain feministiseen lukutapaan, jossa tutkimusaineistoa pyritään avaamaan ennakkoluuloja ja vallitsevia käsityksiä vastaan, vaan se luonnehtii olennaisella tavalla nykytutkimuksen metodologista suuntaa. Vallan kytköksiin ja niiden purkamiseen kiteytyy ajatus tutkimusaineistosta menneisyyden konstruktiona.

KIRJOITETTU TODELLISUUS

Prosessinomaisuutta koskettelee käänteisesti teokseen valikoitu aineisto, joka sisältää muistitietoaineistoja, kirjeitä, oikeudellisia tekstejä, kilpakeruun tekstejä, muistelmia sekä internetkeskustelun aineistoja. Kaikki artikkelit kohdistuvat kirjoitettuihin aineistoihin, joita usein kuvataan ”valmiina aineistoina”. Kirjoittajat korostavat kirjoitettuja aineistoja teksteinä, jotka eivät suinkaan ole valmiita ja kokonaisia, vaan jotka kasvavat ja muotoutuvat tutkimusprosessin aikana tutkijan valintojen kautta.

Kokoelman kirjoitetut aineistot ovat varsin erilaisia kirjallisia esityksiä. Toimittajat painottavat kirjallisuusinstituution ulkopuolisuutta, mutta historiallisesti määrittynyttä ja muuttuvaa kirjallisuusinstituution käsitettä ei pohdita sen enempää. Lähes kaikki esimerkit ovat kirjallisuusinstituution ulkopuolisia tekstejä, mutta niiden suhde esimerkiksi kirjoittamisen käytäntöihin ja konteksteihin on eri. Lehtikirjoitus, oikeudellinen teksti tai internetissä tapahtuva keskustelu on tarkoitettu kirjalliseksi, julkiseksi tekstiksi eikä sen syntyyn vaikuta ulkopuolisen tutkijan päämäärät. Keruukilpailukirjeiden tai muistitiedon laita on toinen. Aineisto muodostuu vasta sitten, kun tutkija tai arkistotyöntekijä esittää sille kysymyksen.

Vaikka kirjoitettu aineisto merkitsee tässä konkreettista kirjallista dokumenttia menneestä, herää lukiessa kysymys, miksi puhutaan korostetusti kirjoitetuista aineistoista. Eikö menneisyydestä tuotettu aineisto ole aina jo-kirjoitettua, ylöskirjattua, muistiinpantua, litteroitua? Sillä hetkellä, kun tutkija ottaa aineiston analysoitavaksi, on jo tapahtunut aineiston *tekstualisointi* eli se on muokattu ja tuotettu kirjalliseen muotoon. Kirjoitetun aineiston määritelmä, lajin käsite sekä aineiston erityisyyden korostaminen ja tarkempi kuvaus olisi ollut paikallaan. Onhan kyse käsillä olevan teoksen erityisyydestä, nimenomaan tietynlaisten kirjoitettujen aineistojen metodologiasta.

MITÄ MENNYT ON?

”Mitä mennyt on?”, kysyy Jyrki Pöysä aloittaessaan tutkimusmatkaansa menneen aika-suhteisiin. Kysymys voisi yhtä hyvin olla koko teoksen johdannossa, sillä kuten toimitajat asian ilmaisevat, tekstin ja todellisuuden suhde on kirjoitettujen aineistojen kiperin metodologinen kysymys. Mikä on kirjoitetun, toiseen kertaan muistellun aineiston suhde siihen todellisuuteen, josta se on dokumentti? Esimerkiksi historian tutkimuksessa henkilökohtaisten kirjoitusten todellisuusarvon on katsottu olevan muistelijan ”vääristämää”. Historiantutkija Kari Teräs paneutuu artikkelissaan muistelmateosten asemaan historian tutkimuksen epärelevanttina aineistona. Kysymys todellisuuden suhteellisuudesta on ollut erityisesti esillä muistitietotutkimuksessa, jossa aineisto pohjautuu muisteluun ja muistamiseen. Muistitiedon tuottaja nähdään subjektiivisena muistajana, joka valikoi ja kontekstualisoi muistamaansa tiettyjen päämäärien vuoksi.

Arkistojen muistitietokeruilla, joita useat teoksen artikkelit käsittelevät, on ollut vahva vaikutus käsityksiimme menneestä. Perinteen keruukehotusten välityksellä saatu tieto menneestä on monin tavoin konstruoitunutta. Julkisten keruiden eteenpäin vievä elementti on tutkijan tai arkistoväen esittämät kysymykset, joihin vastaajat vastaavat jokainen oman halunsa, kykynsä ja tietonsa mukaan. Aineisto saattaa olla hyvinkin monenkirjavaa, josta tutkija valikoi vain murto-osan tutkimuskohteekseen. Myös tutkittava, keruuseen vastannut kertoja, ohjaa ja valitsee sen, mitä kertoo ja minkälaisesta näkökulmasta ja minkälaisilla tunteilla.

Menneisyyden subjektiivinen ja tunneperäinen kokeminen konkretisoituu artikkeleissa, jotka käsittelevät tiedon kokemuksellisuutta, menneisyydestä tuotetun tiedon tunneherkkyyttä sekä tutkijan tunteita. Arkaluontoinen aihe, kuten Piret Paalin tutkima henkilökohtainen sairaus, vaikkakin kirjoitettu ja muisteltu, saattaa nostaa myös menneisyyden totuusarvoa tutkijan silmissä. Toisenlaisia tunnekokemuksia lähestyy Helena Saarikosken teksti lavatanssiperinteestä. Artikkelit valottaa kysymyksiä tunteiden vallasta ja vaikutuksesta todellisuuden kokemisessa. Menneisyys jäsentyy tanssikokemuksena, johon liittyvät vahvasti ruumiillinen kokemus ja kehoon jäänyt muisto menneestä. Miten tutkijan tunteet ja ennakoasenteet muokkaavat tutkimusprosessia ja mitä rajoja se tutkimustulokselle asettaa ovat keskeisiä kysymyksiä, joita Annamari Iranto pohtii Hannu Karpolle lähetettyjen kirjeiden valossa. Kiinnostaviksi kysymykset tekevät tutkimusaineiston moraalinen yleisviire, jota tutkijan omat tunteet herkästi myötäilevät – kirjeiden kirjoittajat, epäoikeudenmukaisuutta kokeneet tavalliset suomalaiset saavat vihdoin osakseen myötätuntoa ja oikeutta Karpolta.

Tunteisiin keskittyvät tekstit lähestyvät tunteita subjektiivisen kokemuksen avulla esimerkiksi kysyttäessä, miten syöpäsairaus tai kokemus lavatansseista jäsentää tutkimusaineistoa ja miten tutkija itse voi analysoida toisen ihmisen tunnekokemuksia. Itse jäin kaipaamaan tunteiden kytkemistä aikaan ja kollektiivisiin tunneksityksiin.

MONITIETEISYYDEN RAJOILLA

Toimittajat mainostavat teoksen monitieteistä otetta aineistoihin. Jäin kirjan luettuani pohtimaan, mitä monitieteisyys oikeastaan tarkoittaa käsillä olevassa kokoelmassa. Monitieteisyydellä tarkoitetaan tieteenalojen rinnakkaisuutta, kun poikkitieteellisyydellä niiden vuorovaikutusta. Monitieteisyydestä, tieteidenvälisyydestä ja poikkitieteellisyydestä on tullut synonyymi nykytutkimukselle, jolle ovat tyypillisiä monet käsillä olevan teoksen teema-alueet: vastakarvaan lukeminen, vallan kytkökset, tunteet, julkinen ja yksityinen sekä tutkijan positiot. Monitieteisyys tässä kokoelmassa merkitseekin tieteenalojen yhdentymistä, jonkinlaista samanmielisyyttä.

Tekstien rajoilla -teoksella on monta sisarteosta, mikä ei suinkaan vähennä teoksen arvoa, vaikka ainahan voi pohtia julkaisun erityisyyttä suhteessa muihin samankaltaisiin teoksiin. Tässä se on aineiston erityisyys. Monitieteisyys ja poikkitieteellisyydenkin aktuaalistuvat hedelmällisesti, kun käsillä olevan teoksen rinnalle nostetaan muita samankaltaisia teoksia. Folkloristiikan alalle soveltuvia metodologisia oppaita ei juuri ole ollut tarjolla viime vuosina. Nyt niitä on kaksi. *Tekstien rajoilla* -teoksen edeltäjä on joensuulaisten tutkijoiden artikkelikokoelma *Vaeltavat metodit* (2010). Tutkimuksen kontekstisidonnaisuus, tutkijan osallisuus ja kokemuksellisuus tutkimusprosessissa rinnastavat *Tekstien rajoilla* -tematiikan myös kokoelmaan *Tutkija kertojana* (2004). Näitä teoksia voisi lukea rinnakkain ja limittäin.

Käsiteltyjen aineistojen ajankohtaiset metodologiset pohdinnat soveltuvat monenlaisen tutkimusaineiston avaamiseen, ei välttämättä vain kirjoitettujen aineistojen tutkimiseen. Onko *Tekstien rajoilla* sitten pikemminkin kirja monitieteisistä tutkimusmenetelmistä kuin kirjoitetuista aineistoista? Molemmista, sanoisin. Vaikka osa artikkeleista pohdiskeleekin nimenomaan kirjoitetun aineiston haasteita, olisin kaivannut linjakkaampaa selvitystä kirjoitettujen aineistojen ongelmista ja tutkimuksesta. Kirjan lukeminen herätti paljon kysymyksiä ja ajatuksia ja houkutteli tällä tavoin lukijan mukaan tutkimusprosesseihin.

KIRJALLISUUS

PÖYSÄ, JYRKI & JÄRVILUOMA, HELMI & VAKIMO, SINIKKA (toim.) 2010:

Vaeltavat metodit. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

LATVALA, JOHANNA & PELTONEN, EEVA & SARESMA, TUIJA (toim.) 2004:

Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus.

Filosofian maisteri Niina Hämäläinen on folkloristiikan jatko-opiskelija Turun yliopistossa.